

TEOLOGI DER FORUDSÆTTER GUDS HANDLEN

Postdoc, ph.d. cand.theol. Andreas Østerlund Nielsen

Resumé: I denne artikel reflekterer jeg over nyere bud på, hvorledes der kan bedrives teologi efter postmoderniteten. Jeg tager anledning af svækkelsen af modernitetens afvisning af muligheden for kundskab om Gud til at pege på Guds handlinger i skaberværket som en forudsætning for teologiens viden og tale om Gud. Gud handler ved at skabe, gennem inkarnationen og ved Ånden i Skriften og i kirken. Viden om Gud opnås således via skaberværket og konkrete historiske hændelser, har sit epicenter i Kristus og ledes af Skriften, således som den – som theodrama – opføres af kirken. Gud handler dog også direkte på og med teologen selv. At bedrive teologi betyder derfor at tage imod, hvad Gud gør. Teologi er grundlæggende den bevidstgjorte erfaring af, at verden er elsket af Gud.

1. Indledning: Gud lader sig erkende i senmoderniteten

Er det muligt at bedrive teologi i modernitetens tidsalder? Det spørgsmål optog den vestlige verdens teologer i det tyvende århundrede. For hvordan kan man efter Ludwig Feuerbachs religionskritik hævde, at det er muligt at tale sandt eller meningsfuldt om Gud? Svarene varierede: Gud har som den absolut anderledes åbenbaret sig direkte fra oven udenom al menneskelig midling (Barth), teologien må *korrelere* mellem den kristne tro og almene erfaringer (Tillich), eller teologien må søge at integrere kristendommen i moderniteten (Pannenberg) (jf. Ford og Muers 2005, 2-3).

De bedste teologer formåede ifølge David F. Ford, at fastholde deres teologi i forbindelse til Gud: »Each in his own way offers a theocentric theology that attempts to engage with God and with everything else in relation to God« (Ford

2011, 15). Andre er dog mindre positive. Nicholas Wolterstorff påpeger, hvordan teologien siden oplysningstiden i tilpasning til moderniteten og under pres fra det moderne universitet i mange tilfælde har trukket sig tilbage fra at ville tale om Gud til i stedet at tale om (kirkens) tale om Gud (Wolterstorff 1996, 41; Vanhoozer 2010, 182). Ifølge Carl A. Raschke har teologien således efter Kant og Schleiermacher vendt sig fra dens traditionelle, transcendent må, Gud, til mennesket og den religiøse erfaring. Teologien er blevet en selvrefleksionens hermeneutik kulminerende i Tillichs »ateistiske eksistentialisme« (Raschke 1988, 3.9).

Disse forsøg på at besvare modernitetens udfordringer har haft problematiske følger (jf. Wolterstorff 2005, 83; Long 2009, 38; Inman 2008, 1-2). De liberale har gjort sig selv mere eller mindre overflødige i forsøget på at være relevante og »at gøre kristendommen gældende på modernitetens præmisser,« som det til tider formuleres. Spørgsmålet er, om også teologer af konservativ støbning i bestræbelsen på at argumentere for kristendommens sandhed har underlagt sig modernitetens præmisser, hvorfor heller ikke disse formår at præsentere et teologisk alternativ til moderniteten? Vestlig teologi lider i hvert fald, ifølge D. Stephen Long, under en række vanskeligheder, som blandt andet indebærer en generel tendens til (metodisk) at ville adskille tro og rationalitet (Long 2009, 80-82). Tilgangen til teologien og teologiens metodiske forudsætninger er således blevet sekulariserede. Det er en tendens, som kan spores i teologi af både liberal og (overraskende nok) konservativ støbning. Med en sådan tilgang kan teologi ikke have Gud selv som genstand for sin erkendelse men må (metodisk) reducere »Gud« enten til immanente forestillinger og religiøse erfaringer (liberale) eller til dogmer og læresætninger (konservative). Teologien er, med Nancey C. Murphys ord, blevet påført modernitetens *reduktionisme* og *atomisme* (Murphy 1996, 2). Hun konkluderer, at det aldrig er lykkedes at formulere et tilfredsstillende bud på, hvordan der kan bedrives teologi på modernitetens præmisser (80-82). Sekularisering og antropocentrering af teologien er blevet dens endeligt. Det er konsekvensen af en udvikling, som ifølge Raschke kan spores helt tilbage til reformatorerne, og som nu gør dens tale om »gud« meningsløs (Raschke 1988, 9). Teologiens fremtidsmulighed ligger i at genfinde dens særlige forudsætninger og formalia, som godt gør, at den kan tale sandt om Gud, påpeger han.

Modernitetens afvisning af gudserkendelsens mulighed er nu under afvikling. Postmodernismens kritik har i vid udstrækning undermineret dens positivistiske forudsætninger. Der er dog også her på min egen teologiske institution, Menighedsfakultet, fortsat uudnyttede muligheder i at tage livtag med, hvilke perspektiver og nye muligheder dette giver for måder at bedrive teologi på, der er både ortodokse og ortopraktiske, i vores nutidige senmoderne, postsekulære, globaliserede sammenhæng; særligt i relation til den principielle og metodiske tilgang til at bedrive fagteologi. Som et eksempel, der understøtter, at der er behov for et sådan teologisk udviklingsarbejde, vil jeg blot pege på min egen ph.d.-afhandling (Nielsen 2012).¹ Her konkluderer jeg ganske vist normativt for kirken med henvisning til Guds aktive indgriben i skaberværket (Nielsen 2012, 269). Ser man på

den forskning, der ligger bag afhandlingen, og på afhandlingens argumentation, der har karakter af et syntetisk-konstruktiv tekststudium, er disse ikke desto mindre gennemført på helt sekulære præmisser og uden direkte tilknytning til nogen konkret kirkelig praksis; med en »deistisk« metodik så at sige.

Wolterstorff er imidlertid ikke i tvivl om, hvilken slags teologi der vil blive lyttet til i fremtiden:

[It will be a] theology that sets its own agenda, speaks with its own voice, lives out of its own communities and traditions, has the courage of its own convictions. In the case of Christian theology, it will be theology which is forthrightly the theology of the triune God who is our creator and sustainer, our redeemer, and our consummator (Wolterstorff 2005, 85).

Det er en teologi, som også involverer sig i sin omverden, er opmærksom på andre traditioner og forholder sig kritisk til kirken, når den har behov for det (Wolterstorff 2005, 91). En sådan teologi må alligevel operere med en teologisk selvbestemmelse, når den skal fastslå sit væsen og formål; teologiens sag skal bestemme dens metode (Vanhooser 2005, 6n16).² Jeff B. Pool kan derfor konkludere om Reinhard Hütter: »He re-focuses theological discussion around the nature of that which determines the very character of theology: the reality of God« (Pool 2003, 68).

Det er på denne baggrund, at jeg vil drøfte følgende problemstilling: Hvorledes kan vi fokusere vores teologiske arbejde omkring Guds virkelighed med sigte på sand erkendelse af Gud?³ Mit bud på et svar er, at det kan ske ved at bedrive teologi med Guds konkrete, historiske, fortsatte handle i skaberværket som forudsætning. Jeg vil inddrage en række nyere teologiprogrammer fra en vifte af traditioner og perspektiver, som alle på hver sin måde deler den forudsætning, at Gud handle i verden.⁴ Jeg vil således trække på teologer, der forbindes med evangelikalisme, postliberalisme, radical orthodoxy, neo-anabaptisme, lutherdom og den reformerte tradition, men som alle forholder sig til teologiens muligheder i senmoderniteten efter postmodernismen. Disse teologer er læst og kendt i dansk sammenhæng, men der har her endnu ikke været foretaget noget forsøg på en sammentænkning af disses drøftelser af dette spørgsmål. Indeværende artikel er derfor syntetisk-konstruktiv og sigter ikke mod en præsentation eller drøftelse af de enkelte teologiprogrammer, men mod at bringe samtalen om teologiens væsen og praksis et skridt videre i dansk sammenhæng. Det bud på et svar på problemstillingen, der herigennem fremsættes, kan måske bedst klassificeres som »post-evangelikalt i den lutherske tradition.«

2. Gud lader sig erkende gennem sine handlinger

Hvorledes kan vi fokusere teologien på Guds virkelighed og fastholde eller genvinde dens grundforudsætning, at det er muligt at erkende og at tale om Gud? Det kræver i første omgang et teologisk (ikke filosofisk) svar på, hvordan erkendelse af

Gud er mulig; det er nemlig ikke blot »knowledge-of-something-as-acquired-according-to-the-universal-standards-of-knowledge« (Hütter 2001, 26). Spørgsmålet vedrører hele forståelsen af forholdet mellem Gud og verden. Dette forhold er nemlig bestemmende for både teologisk ontologi og epistemologi (jf. Inman 2008, 2).

Det er kendetegnende for forholdet mellem Gud og verden, at Gud handler i skaberværket, i tid og rum. Kevin J. Vanhoozer, der ønsker at *remyologisere* teologien, præsenterer en trinitarisk »kommunikativ teisme« (Vanhoozer 2010, xv). Gud er ikke blot et navn eller et begreb, men en handlende agent: »The God of Israel, Jesus, and the church is not an idea to debate or a force to manipulate but an agent who speaks and acts« (Vanhoozer 2010, 182). Dette negligeres dog ifølge Vanhoozer af teologer, der behandler Gud som et teoretisk i stedet for et operativt begreb (xii). Der er imidlertid, ifølge Nancey Murphy, ikke længere videnskabelige grunde til at afvise guddommeligt handlen og indgriben i verden (Murphy 1996, 148). Også hun ser en tæt sammenhæng mellem teologisk erkendelse og Guds handlen i verden. Fremkomsten af et tilfredsstillende teologiprogram forudsætter derfor en løsning på spørgsmålet om, hvordan Gud handler i verden (153).

Den »økonomiske« trinitetslære har fra tidlig tid gjort gældende, at det er igennem Guds handlinger, at vi kan erkende den transcendent Gud (McGrath 2007, 253). Det er ifølge Vanhoozer Guds tale-handlinger, som muliggør al menneskelig tale om Gud (Vanhoozer 2005, 65).⁵ Teologi er en respons på Guds forudgående »tale« til verden ved skabelsen, udfrielsen fra Egypten og inkarnationen (Vanhoozer 2010, 182). Long påpeger, at Gud herigennem skænker den menneskelige evne til at tale om Gud: »The ability to speak of God is, of course, a human ability. But it is an ability made possible by the gift of creation, the giving of the divine name and Jesus' bearing the name for our sake« (Long 2009, 207). Teologi er en gave, der må modtages fra Gud (Long 2009, 291).

Forudsætningen, at Gud erkendes gennem sine handlinger i verden, understøttes af afskeden med den moderne dikotomi mellem tro og fornuft. Spørgsmålet er, hvordan vi med en reintegration af disse kan tale om Gud på en måde, så vi navigerer mellem fideisme og rationalisme (Long 2009, 208). Long har et bud på, hvordan det kan lade sig gøre:

Theology is the quest to speak well of, and to know, God. It also uses what is natural to creatures for this quest — thought, language, culture, desire, vision, senses, passions, etc. But it assumes these sources also open up to something that is more than natural, the 'supernatural.' Theological virtues, especially faith, along with beatitudes, gifts of the Holy Spirit, sacraments, and the church's confessions take up what is natural and lead it into the Divine Life so that knowledge of God is possible (Long 2009, 83-84).⁶

Det er således både det naturligt skabelsesgivne og de teologiske »dyder« som tro, Helligåndens gaver og kirkens praksis, der muliggør erkendelse af det »overnaturlige,« af Gud, der transcenderer skaberværket.

Guds handle som forudsætning for indeværende teologiprogram skal i lyset af ovenstående forstås på følgende måde: Gud, der transcenderer skaberværket, indvirker på skaberværket både vedværende (opretholdende) og punktuelt (indgribende) på en sådan måde, at det begrunder at opfatte Gud som handlende agent i og på verden. I det følgende vil jeg pege på Guds forudgående *trinitariske* handling gennem *skabelse*, *inkarnation* og Åndens virke i *Skriften* og *kirken*, som teologi-ens forudsætning og mulighedsbetingelse.⁷ Der er ikke noget væsentligt nyt over denne påpegning, da forholdet mellem disse handlinger og erkendelsen af Gud har været drøftet gennem hele teologihistorien. Det er imidlertid væsentligt her på bagkanten af moderniteten og dens religionskritik at påpege det faktiske forhold, at Gud handler i verden. Det er ikke blot teologiens teologiske (teoretiske, principielle) forudsætning, men teologiens *reale* mulighedsbetingelse. Teologi er på denne måde en gave fra Gud. Det er værd at henlede opmærksomheden på, at en bred vifte af nyere teologer deler netop denne dagsorden. Jeg vil således ved at anlægge et trinitarisk perspektiv forsøge at samle forskelligartede betoning til en fyldig forståelse af, hvorledes Guds handle i verden muliggør den teologiske erkendelse af Gud.

3. Guds trinitariske handle muliggør erkendelse

3.1 Vi kan erkende Gud i kraft af skabelsen

Gud handlede »i begyndelsen« ved at skabe himlen og jorden. Dette er siden blevet brugt som argument for, at mennesker kan erkende Gud gennem skaberværket; en »naturlig teologi,« som Thomas Aquinas står som hovednavn for. Naturlig teologi har været særligt betydningsfuld i katolsk teologi, men også i nyere drøftelser af forholdet mellem teologi og naturvidenskab. Endvidere har teologer i forsøget på at tilpasse sig moderniteten i mange tilfælde brugt skabelsen eller »naturlig teologi« som teologisk rygdækning. I kraft af at være skabt kan alle mennesker (uanset tro eller ingen tro) erkende lige lidt eller meget om Gud, hævdes det. Både postliberal og evangelikal teologi distancerer sig fra et sådan universalistisk udgangspunkt.

Et partikularistisk teologiprogram, der sætter åbenbaring, Skriften og kirken tradition højt, må imidlertid også forholde sig til, hvilken betydning den fællesmenneskelige skabthed har for vores erkendelse af Gud. Alister E. McGrath, hvis »scientific theology« inkluderer alle tre dele, slår derfor fast:

A positive working relationship between Christian theology and the natural sciences is demanded by the Christian understanding of the nature of reality itself – an understanding which is grounded in the doctrine of creation [...]. If God made the world, which therefore has the status of being ‘creation’ as well as ‘nature’, it is to be expected that something of the character of God might be disclosed through that creation (McGrath 2001, 21, kursivering original).

Naturlig teologi forudsætter dog, understreger McGrath, Guds eksistens og selv-åbenbaring; det er kun under den forudsætning, at naturen som en skabt orden kan sige os noget om Gud (jf. Myers 2006, 4-8).

Anne E. Inman har i sin drøftelse af naturlig teologi og muligheden for gudserkendelse kritiseret en problematisk dualistisk skelnen mellem Gud som transcendent og som immanent. Med Schleiermacher og Rahner argumenterer hun for, at denne dikotomi er udtryk for en forfejlet opfattelse af forholdet mellem skaber og skabning. Hun fastslår derimod: »All experience of God through grace/revelation is mediated through the material world as its ground. All that the doctrine of God's immanence can mean is that the created world mediates the presence of God« (Inman 2008, 143). Når Gud muliggør erkendelse af ham ved at handle i verden, er det en erkendelse, som finder sted *gennem* det skabte: I et folk, gennem Jesu fysiske tilstedeværelse, gennem sproget, gennem de mennesker, som udgør kirken og gennem sakramenternes elementer.

Det er altså ikke i første række en begrænsning men en mulighed og berigelse for den menneskelige erkendelse af Gud, at vi er skabte, fysiske væsener i en skabt, fysisk verden. Et teologiprogram, der forudsætter, at Gud handler både opretholdende og indgribende i verden må derfor – af teologiske grunde – inkludere en kvalificeret naturlig teologi. Gud lader sig erkende i den skabte verden, eftersom al menneskelig erkendelse af Gud er medieret gennem skaberværket.

3.2 Vi kan erkende Gud gennem inkarnationen

Skabelsesteologien modsiger spekulativ og abstrakt, filosofisk teologi. Den teologiske erkendelse af Gud knytter sig følgelig til det historisk konkrete; jævnfør Robert W. Jensons diktum: »God is whoever raised Jesus from the dead, having before raised Israel from Egypt« (Jenson 1997, 63). Verden er det sted, og historien er den tid, ind i hvilken Gud handler og derigennem viser sig selv. Skabelsen eller det faktum, at mennesket er skabt i Guds billede, er ikke i sig selv tilstrækkeligt grundlag for fuld eller sand erkendelse af Gud. Long fastslår således: »The likeness (similitude) that we are to God is deficient to provide adequate knowledge of God. It expresses an imperfect desire for something more than creation itself. The incarnation offers that more« (Long 2009, 204). Epicenteret for Guds handlingen i verden i historien er inkarnationen og Guds åbenbaring i Kristus. Kristus bør derfor være teologiens udgangspunkt og primære hermeneutiske nøgle: »The *mythos* of Jesus Christ renders intelligible the field of triune communicative praxis« (Vanhoozer 2010, 7). Gennem skabelsen har vi fået givet de ord og det sprog, hvormed vi taler om Gud, men det er kun i kraft af inkarnationen, at Guds ord blev kød, at vi har fået givet at kunne tale sandt om Gud. Dette har i forlængelse af Barth i særlig grad været postliberalismens mærkesag. Long argumenterer for, at dette inkarnatoriske (og ekklesiologiske) udgangspunkt for teologien ikke er udtryk for en fideisme. Han påpeger derimod begrænsningerne ved en naturlig teologi *uden* trosforudsætninger:

[I]t only says something about God's creation without saying what can be said about God. Because creation cannot be understood outside Christology, faith and reason find their best articulation by thinking through the logic of the incarnation, which entails the doctrine of the Trinity (Long 2009, 146).⁸

At Gud inkarnerer sig, er mulighedsbetingelse for, at vi kan tale sandt om Gud (181).

3.3 Vi kan erkende Gud ved Ånden

Inkarnationen er nøglen til at erkende Gud gennem Guds trinitariske handle i verden. Al sand erkendelse af Gud er imidlertid efter Jesu himmelfart formidlet ved Helligånden, som Jesus lovede sin disciple det (Joh 16,13). Guds fortsatte virke i verden ved Ånden er en grundforudsætning for teologien. Ford formulerer det på en gang konkret og poetisk: »The cry, 'Come, Holy Spirit!' is a daily precondition for thinking theologically« (Ford 2011, 6). Teologer bør altså være åbne over for Ånden for at blive ledt til teologisk sandhed (Ford 2011, 204). Dette forhold fører imidlertid ikke til en spiritualiseret eller gnostisk teologi, for også Åndens virke knytter sig til det konkrete historiske. Dette vil i første række sige til Skriften og til kirken.⁹

3.3.1 Skriften

Det har været et luthersk og evangelikalt kendemærke at sætte Skriften højt som inspireret af Gud og norm for tro og teologi. Denne »bibeltroskab« har imidlertid i det tyvende århundrede med front mod liberalteologien i mange tilfælde forladt sin egen banehalvdel i bestræbelsen på at gøre Skriftens »ufejlbarlighed« og historiske troværdighed gældende på modernitetens præmisser. Vanhoozers theodramatiske teologiprogram er et bud på, hvordan en robust »bibeltroskab« kan frigøre sig fra denne modernistiske spændetrøje.¹⁰

Vanhoozer søger som nævnt ovenfor at reformulere en klassisk teisme som en »kommunikativ« teisme (Vanhoozer 2010, 175-177). Gud handler kommunikativt i både gerning og tale (*speech-act*); i inkarnationens levende Ord og inspirationens skrevne ord (Skriften) (Vanhoozer 2005, 65).¹¹ Vanhoozer knytter dog erkendelsen af Gud eksklusivt sammen med Skriften: »If God is ultimately not unintelligible, it is only because God has spoken and acted in ways represented *in* the canon (cf. Hebr. 1,1) and in the ways instantiated *by* the various books that render God's word« (Vanhoozer 2010, 183). Al teologi er i sidste ende bibelteologi.

Skriften er ikke blot en gengivelse af Guds handlinger, men er selv den treenige Guds kommunikative handle (Vanhoozer 2005, 63). Skriften indgår derfor i Guds trinitariske mission i tilknytning til både Sønnen og Ånden (Vanhoozer 2005, 60). Skriften udgør et »theodrama« med Gud som forfatter og hovedaktør og kirken som involveret medaktør.¹² Udlægning af Skriften bliver dermed et spørgsmål om kirkens praksis for at indgå i theodramaet.

3.3.2 Kirken

Når Vanhoozer knytter det bibelske dramas »opførelsespraksis« til den kristne menighed, viser han sin (kritiske) affinitet til den postliberale menighedshermeutik (jf. Nikolajsen og Kappel 2013, 124). Det er forpligtelse på hele kirken og dens samlede tradition (historisk og globalt), som modvirker vilkårlighed i bibelfortolkningen. Hütter argumenterer således fra et (luthersk) postliberalt standpunkt pneumatologisk for kirkens betydning for den teologiske erkendelse af Gud. Bestemmelsen af, hvem den Gud er, som teologen søger at erkende, er for Hütter knyttet til kirkens gudstjeneste og lovprisning af Gud (engelsk: *worship*).¹³ Kirken og dens liv og praksis er derfor ikke blot en praktisk udmøntning af eller vedhæng til teologien, men teologiens sociale, kulturelle og epistemologiske udgangspunkt og ramme.

Erkendelse af Gud er derfor uadskilleligt knyttet til kirken og til deltagelse i et konkret kirkeligt fællesskab og dets praksisser (Hütter 2001, 5). Hütter opsummerer således med tilslutning Erik Petersons position i en debat med Adolf von Harnack: »[T]he self-understanding of theology as well as the articulation of its task in the larger sense depend not only or even primarily on this or that understanding of 'academic discipline,' but on the (again: theological) premises of church and binding doctrine« (Hütter 2000, 12; kursivering original). Hütter vil med sit fokus på kirken væk fra vendingen til subjektet i moderniteten. Dette betyder ikke en tilbagevenden til præmoderniteten men en anerkendelse af traditionen og det fælles for erkendelsen af Gud. Denne erkendelse kan nemlig ikke opnås frit (»nøgent«), men kun som følge af Guds frelsende handlinger, som de møder os i Ordet og sakramenterne og kirkens øvrige praksisser og dens lære (dogmer) (Hütter 2001, 25). Kun her kan der opnås frelsende erkendelse af Gud: »There might be potential and partial knowledge of God separate from these practices and from doctrine, yet saving knowledge of God – that knowledge we suffer by being drawn into God's triune life – is the reception of the gospel through which the Holy Spirit recreates us« (Hütter 2001, 32-33). Teologiens erkendelse af Gud afhænger altså af Helligåndens nyskabelse gennem evangeliet, som det forkyndes i kirken.

Hvad er da forholdet mellem Helligåndens virke gennem Skriften og gennem kirken som udgangspunkt for teologien? Teologen kan og skal ikke søge sin egen »frie« erkendelse af Gud uden om kirkens erkendelse af Gud gennem dens praksisser. Kirkens erkendelse af Gud beror imidlertid eksklusivt på, at kirken er involveret i at opføre theodramaet i troskab mod Skriftens gengivelse af dette og mod Skriften som del af theodramaet. Hermed vender vi fokus fra Guds trinitariske handlinger i verden til Guds handlinger direkte på og med teologen.

4. En erkendende erfaring af Gud

At Gud handler i verden, er ensbetydende med, at Gud ikke kan være *passiv* genstand for teologisk undersøgelse. Gud har altid forud handlet som agerende subjekt på og med teologen. En teologi, der tager sit udgangspunkt i Gud og i Guds

handlinger, har dermed ikke blot defineret genstanden for sin erkendelse, sit faglige genstandsområde, men tilkendegivet teologens hele eksistens- og erkendelsesmulighed.

Den specifikt lutherske hovedpointe i Hütters teologiprogram er, at teologi består i at »gennemgå guddommelige ting« (»suffering divine things«). Det er en *pathos* i betydningen en lidelse, der overgår én (Hütter 2000). Gud er den handlende, som påfører denne »lidelse.« Teologien frigøres dermed fra sin antropocentriske binding i moderniteten: »Theological discourse 'free of works' is one shaped primarily by pathos and one in which the human being remains 'de-centered'« (Hütter 2000, 32). Alternativet er ifølge Hütter, at »gud« lukkes inde i begreber, og at teologen tager kontrol over den teologiske diskurs. Pool er dog stærkt skeptisk over for det gudsbillede, som Hütters konception af teologi implicit forudsætter (Pool 2003, 63). Hütter har ifølge Pool en stringent reformatorsk (og det vil også sige middelalderlig) gudsforståelse, en klassisk teisme (Pool 2003, 64). Dette fører (trods Hütters benægtelse heraf) ifølge Pool til en opfattelse af Gud som bestemmende, hvis ikke voldelig; og følgelig af mennesket som rent passivt modtagende.¹⁴

Douglas John Hall drøfter denne problemstilling ved at se på teologi som lydighed: »submitting to the discipline of theological thought *is* in a real sense a matter of being 'brought under control,' opening oneself to the authority of another Way. It *is* to be 'trained in obedience' to this other Way—not *only* in intellectual terms, of course, though also intellectually« (Hall 1989, 64). Denne erkendelse, som teologen søger ved således at underlægge sig ikke blot de akademiske discipliner men Guds vej, er altid en erkendelse-i-relation (til Gud). Teologi forudsætter Gud som medtænkende og medtalende. Teologi kan derfor bedst beskrives som bøn:

With the notion of prayer as *struggle*, we come closest, perhaps, to the distinction between thought as it is ordinarily understood today and the kind of thought that belongs to the theological discipline, prayerful thought. The presupposition of the latter is that there is One—a co-respondent—in whom wisdom, meaning, and coherence are to be found, and from whom the courage to seek these qualities can be gained by the persistent. Thought does not necessarily presuppose a transcendent partner; but the thinking, which belongs to Christian theology necessarily does so. It is thought-in-relationship (Hall 1989, 286).

I denne teologi som bønnens kamp og erkendelse-i-relation, er teologen ikke blot passivt determineret, men aktivt modtagende. Det er en jakobs kamp for erkendelsens velsignelse.

Kampen for erkendelse af Gud er, ifølge Ford, en stræben efter visdom drevet af længslen (»desire«) efter at kende Gud. Denne stræben begynder med at erkende, at vi er kendt af Gud (Ford 1999, 152). Teologiens kerneaktivitet er at »skribe« (»cry out«) på visdom med en forventning om, at Gud vil give en sådan visdom.

Der er altså også i Fords teologiprogram et *passivum* (Ford 2007, 51). Den teologiske virksomhed er en reaktion og respons på Guds forudgående handlen for og med teologen: »Theologically, our affirming depends on the divine voice – us being affirmed by God; our commanding and obeying depend on us being commanded by God« (Ford 2011, 82). Ford fremsætter den interessante pointe, at Gud også handler, når han synes tavs, nemlig ved at lytte. Guds lyttende nærvær vækker vores opmærksomhed og tale: »The silent receptivity of divine listening may be seen as a condition for the possibility of God-oriented theological study and expression (Ford 2011, 83). Teologi indebærer altså også, ifølge Ford, at lytte til og tage imod fra Gud.

Guds handlen over for teologen går forud for teologens handlen. Det kan beskrives som en påført lidelse at blive bragt under kontrol med deraf følgende bønsekamp og lydighed, eller som Guds bekræftelse, tiltrækningskraft og lytten.¹⁵ At Gud, som teologen søger at erkende, handler på og med teologen, placerer teologens *erfaring*, forstået som en fortolket hændelse, centralt i det teologiske arbejde. Erfaring i denne forstand regnes ganske vist fra en positivistisk-objektivistisk videnskabsforestilling som en problematisk, potentiel fejlkilde. Ethvert teologisk arbejde eller ræsonnement er imidlertid bestemt og præget af teologens erfaringer. Den videnskabelige redelighed består her i at vedgå og redegøre for denne sammenhæng mellem erfaringer af Gud og erkendelsen af Gud. Dermed kvalificerer teologen både sin fortolkning af hændelser som en erfaring af Gud og sin erkendelse af Gud; det bliver dermed, hvad jeg vil betegne som en *erkendende erfaring*.

Med fare for at gøre pointen om Guds konkrete og direkte handlen på teologen til en abstrakt kliché vil jeg derfor samle de nævnte perspektiver i en forståelse af teologi som den erkendende erfaring af Guds *kærlighed*. Den teologiske erkendelsesvirksomhed begrænser sig her ikke til tænkning og tale, men omfatter også modtagelse og gengældelse; den indebærer efter sit væsen at elske Gud (jf. det dobbelte kærlighedsbud). Det er dog vigtigt, at dette forhold ikke opfattes falskt individualistisk: teologen er modtager af Guds kærlighed som en del af kirken og af verden, og Guds handlinger tager altid (missionalt) sigte på hele skaberværket. Teologi kan derfor bedst beskrives som *den erkendende erfaring af, at verden er elsket af Gud*. Det får med nødvendighed konsekvenser for teologiens mål og praksis.

5. Drøftelse og perspektiv: Lad Guds handlen være teologiens forudsætning

I denne artikel har jeg peget på, hvordan vi teologisk kan begrunde muligheden for at erkende Gud gennem Guds trinitariske handlinger i skabelsen, inkarnationen og Åndens virke gennem Skriften og kirken. Jeg har endvidere påpeget, at Gud ikke kan være passiv genstand for denne teologiske erkendelse, men at Gud tværtimod er den primære handlende i en relationel erkendelse, der for teologen grundlæggende består i den erkendende erfaring af, at verden er elsket af Gud.

En teologi, der, som det som nævnt ovenfor er tilfældet med min egen ph.d.-afhandling, arbejder med den (sekulære) *metodiske* forudsætning, at Gud ikke er eller handler i verden, det vil sige, at Gud selv og Guds handlen må holdes ude fra den teologiske erkendelse og argumentation, er en teologisk (dvs. faglig og saglig) selvmodsigelse. Der er derfor brug for teologi, som med integritet følger Wolterstorffs anbefaling og sætter sin egen teologiske dagsorden for at være en teologi, der erkendende erfarer og taler om Gud. Det vil med andre ord sige: En teologi, der har Guds fortsatte handlen i skaberværket som forudsætning. Ikke som et arbitrært postulat om at tale på Guds vegne, men ved at den bedrives under påkaldelse af Helligånden, bundet til Skriften, forpligtet på (også at kritisere) kirken og i ansvar over for verden. Det er en teologi, som ikke blot drøfter, hvad dette skriftsted betyder, eller hvad disse teologer har ment, eller hvad kirken bør gøre, men som tør tale og skrive om, hvad *Gud* gjorde, har gjort og gør; hvad *Gud* sagde, har sagt og siger; hvad *Gud* ville, har villet og vil. Alt hvad jeg har fremdraget i denne artikel, peger på, at det er, hvad Gud (sic) vil netop nu.

En sådan teologi – *den erkendende erfaring af, at verden er elsket af Gud* – bør bedrives af alle kristne, og kan bedrives i »specialiseret« form af fagteologer med anvendelse af de kristne dyder, som også hører til den akademiske disciplin: lødighed, ærlighed, ydmyghed, troværdighed og så videre. Med Guds trinitariske handlen i verden som forudsætning går én disciplin forud for alle andre forpligtelser og bestræbelser: troskab i efterfølgelsen af Kristus. Denne disciplin underlægger teologen sig ved at eksponere sig for og tage imod Guds trinitariske handlinger i verden. Teologien forholder sig således dynamisk-kritisk til to sammenhænge, som den finder sig indfældet i: kirken som theodramatisk opførelse af Skriften og samtiden som sekulær opførelse af modforestillinger til Skriften. Teologi som transformativ og kritisk *inddannelselse* er følgelig det næste skridt i den her påbegyndte skitse af et teologiprogram.

6. Konklusion: Erkendende erfaring af Guds trinitariske handlen

Hvorledes kan vi fokusere vores teologiske arbejde omkring Guds virkelighed med sigte på sand erkendelse af Gud? Det kan vi ved at bedrive teologi med Guds handlen som forudsætning. Guds forudgående og fortsatte handlen i skaberværket ved skabelse, inkarnation og Ånden muliggør en teologi, der erkender og taler om Gud. Teologen søger som en del af kirkens theodramatiske opførelsespraksis at erkende Gud gennem det konkret-historiske i skaberværket som Gud ved Kristus har inkarneret sig i det og ved Ånden gennem Skriften talt ind i det. Teologi opstår således som en respons på Guds forudgående handlen som en bønnens kamp for erkendelsens velsignelse. At bedrive teologi i denne forstand kan beskrives som den erkendende erfaring af, at verden er elsket af Gud. Det er en teologi, som gerne vedgår, at Guds handlen i skaberværket sætter dens dagsorden.

Noter

- 1 Skrevet og forsvaret ved Afdeling for teologi, Aarhus Universitet.
- 2 Et tilsvarende synspunkt er gjort gældende for teologisk uddannelse (Kelsey 1992, 15; Small 2009, 46).
- 3 Udtrykket »teologiprogram« dækker her over normative fremstillinger af teologiens væsen, mål og midler, således som udtrykket anvendes af Nancey C. Murphy (Murphy 1996, 153). Jeg anvender udtrykket om samlede og fuldt udfoldede programmer (for eksempel Fords og Kevin J. Vanhoozers) såvel som kortere fremstillinger af programmatisk karakter (for eksempel Wolterstorffs).
- 4 Der er tale om følgende teologer: David F. Ford, Douglas John Hall, Reinhard Hütter, Anne E. Inman, D. Stephen Long, Alistair E. McGrath, Nancey C. Murphy, Carl A. Raschke, Kevin J. Vanhoozer, Nicholas Wolterstorff.
- 5 Vanhoozer læner sig her (implicit) op ad Karl Barth.
- 6 Long bemærker: »Sometimes this is called or even dismissed as 'confessional theology'« (Long 2009, 84).
- 7 Jeg anvender udtrykket »Skriften« om de bibelske skrifter i deres kanoniske helhed for at pointere deres karakter af Guds tale og helligskrift.
- 8 Denne kritik rammer således *ikke* McGrath og Inman.
- 9 Hvormed jeg ikke udelukker muligheden for Åndens direkte, visuelle og auditive kommunikation, for eksempel gennem drømme. Denne kan blot ikke i sig selv danne grundlag for en teologi.
- 10 Vanhoozers bibelhermeneutik er tidligere blevet præsenteret i Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke (Nikolajsen og Kappel 2013).
- 11 Vanhoozer referer med disse formuleringer (implicit) til Karl Barth.
- 12 Vanhoozer bygger på Hans Urs von Baltahasars begreb om »thedrama,« som også Ford og Tom Wright har taget op.
- 13 Dette træk går igen i flere teologiprogrammer, også uden for den postliberale strøm (se for eksempel Raschke 1988, 25; Ford 2000, 42; Long 2009, 2-3).
- 14 Pool forbigår dog her, at Hütter kan henvise til den trinitetsteologiske forståelse af den gensidige modtagelse af identitet mellem de tre personer i Gud (Hütter 2000, 117). Det er en »ekstatisk« relation mellem de tre personer i Gud. Helligåndens mission er ifølge Hütter at drage menneskeheden og skaberværket ind i dette fællesskab. Guds handlen på mennesket – teologen – er altså hverken tvingende eller passiverende.
- 15 Teologien får dermed karakter i lighed med Luthers kendetegn for teologen: bøn, bibelmeditation og fristelse (*oratio, meditatio, temptatio*) (Hütter 2000, 72).

Litteratur

- Ford, David F. (2007): *Christian Wisdom: Desiring God and Learning in Love*. Cambridge Studies in Christian Doctrine, 16. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ford, David F. (2011): *The Future of Christian Theology*. Blackwell Manifestos. Malden: Wiley-Blackwell.
- Ford, David F. og Rachel Muers (2005): *The Modern Theologians: An Introduction to Christian Theology since 1918*. Vol. 3rd ed. Malden og Oxford: Blackwell Publishing.
- Hall, Douglas John (1989): *Thinking the Faith: Christian Theology in a North American Context*. Minneapolis: Augsburg Fortress.
- Hütter, Reinhard (2001): »The Church: The Knowledge of the Triune God: Practices, Doctrine, Theology« i: *Knowing the Triune God: The Work of the Spirit in*

- the Practices of the Church*, redigeret af James J. Buckley og David S. Yeago, 23-47. Grand Rapids: Eerdmans.
- Hütter, Reinhard (2000): *Suffering Divine Things: Theology as Church Practice*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Inman, Anne E. (2008): *Evidence and Transcendence: Religious Epistemology and the God-World Relationship*. Notre Dame: University of Notre Dame.
- Jenson, Robert W. (1997): *Systematic Theology. Vol 1, the Triune God*. Oxford: Oxford Univ Press.
- Kelsey, David H. (1992): *To Understand God Truly: What's Theological about a Theological School?* Louisville: Westminster John Knox Press.
- Long, D. Stephen (2009): *Speaking of God: Theology, Language, and Truth*. Grand Rapids: Eerdmans.
- McGrath, Alistair E. (2007): *Christian Theology: An Introduction*. Fjerde udgave. Malden: Blackwell.
- McGrath, Alistair E. (2001): *A Scientific Theology. Vol. 1: Nature*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Murphy, Nancey C. (1996): *Beyond Liberalism and Fundamentalism: How Modern and Postmodern Philosophy Set the Theological Agenda*. The Rockwell Lecture Series. Valley Forge: Trinity Press International.
- Myers, Benjamin (2006): »Alistair McGrath's Scientific Theology« i: *The Order of Things: Explorations in Scientific Theology*, redigeret af Alistair E. McGrath, 1-20. Oxford: Blackwell Publishing.
- Nielsen, Andreas Østerlund (2012): *Missional Transformation: A Constructive Discussion Applying the Theologies of the Mission as Transformation Movement and Stanley Hauerwas*. Ph.d.-afhandling, Aarhus Universitet.
- Nikolajsen, Jeppe Bach (2015): »Kirkens rolle i et pluralistisk samfund« i: *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 42 (2).
- Nikolajsen, Jeppe Bach og Kristian Kappel (2013): »Menighedens liv med bibelen: Kevin J. Vanhoozers Bidrag til udviklingen af en ekklesiologisk hermeneutik« i: *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* 40, nr. 2: 121-134.
- Pool, Jeff B. (2003): »Seizure by Divine Raptor: The Pathic Theology of Reinhard Hütter« i: *Perspectives in Religious Studies* 30, nr. 1: 55-69.
- Raschke, Carl A. (1988): *Theological Thinking: An in-Quiry*. Atlanta: Scholars Press.
- Small, Kyle J. A. (2009): »Missional Theology for Schools of Theology: Re-Engaging the Question 'what is Theological about a Theological School?'« i: *The Missional Church & Leadership Formation: Helping Congregations Develop Leadership Capacity*, redigeret af Craig Van Gelder, 45-71. Grand Rapids: Eerdmans.
- Vanhoozer, Kevin J. (2005): *The Drama of Doctrine: A Canonical-Linguistic Approach to Christian Theology*. Første udgave. Louisville: Westminster John Knox Press.

Vanhoozer, Kevin J. (2010): *Remythologizing Theology: Divine Action, Passion, and Authorship*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wolterstorff, Nicholas (2005): »To Theologians: From One Who Cares about Theology but is Not One of You« i: *Theological Education* 40, nr. 2: 79-92.

Wolterstorff, Nicholas (1996): »The Travail of Theology in the Modern Academy« i: *The Future of Theology: Essays in Honor of Jürgen Moltmann*, redigeret af Miroslav Volf, Carmen Krieg og Thomas Kucharz, 35-46. Grand Rapids: Eerdmans.

Abstract

In this article, I will reflect on recent considerations of the opportunities for doing theology after postmodernism. I take occasion of the weakening of the modern rejection of the possibility of knowledge of God to point to God's acting in creation as a precondition for theology's knowledge of and speech about God. God acts by creating, through incarnation and by the Spirit in Scripture and in the church. Thus, knowledge of God is acquired through nature and concrete historical incidents (creation), has its epicentre in Christ (incarnation), and is led by Scripture, as it – as theodrama – is performed by the church. However, God also acts directly on and with the theologian. Therefore, doing theology means to receive what God is doing. It is basically the conscious experience that the world is loved by God.

Keywords

Knowledge of God – acts of God – creation – incarnation – Scripture – church – late modernity

Forfatter

Andreas Østerlund Nielsen
Menighedsfakultetet
Katrinebjergvej 75
DK-8200 Aarhus N
aon@teologi.dk

Artiklen er blevet godkendt ved en redaktionsuafhængig fagfælle vurdering.